

Heidi Gautun

De gjemte og glemte barna

En evaluering av prosjektet pedagogiske støttegrupper for barn av rusmiddelmissbrukere

Heidi Gautun

De gjemte og glemte barna
En evaluering av prosjektet pedagogiske
støttegrupper for barn av rusmiddelmisbrukere

© Fafo 2006

ISBN 82-7422-516-3

ISSN 0801-6143

Omslag: Fafos Informasjonsavdeling

Trykk: Allkopi AS

Innhold

Forord	5
Kapittel 1 Innledning	7
1.1 Faglig utgangspunkt for prosjektet	8
1.2 Rapportens oppbygging	8
Kapittel 2 Omfang og problemer	9
2.1 Omfanget	9
2.2 Problemer som noen av barna kan få	10
2.3 De som klarer seg	12
2.4 Oppsummering	14
Kapittel 3 Metode	15
Kapittel 4 En oversikt over aktiviteter	17
4.1 Spredning av informasjon og kontakt med aktuelle samarbeidspartnere	17
4.2 Gruppelederkurs	19
4.3 Oppretting av internettsider	20
Kapittel 5 Hvorfor er ikke støttegruppene opprettet?	23
5.1 Problemet med å rekruttere	23
5.2 Ungdom som sa seg interessert våget ikke å møte opp	24
Kapittel 6 Hva bør gjøres videre?	27
6.1 Fortsatt behov for synliggjøring og kunnskapsspredning	27
6.2 Fortsatt satsing på internettsidene	28
6.3 Støttegrupper mulig med annen framgangsmåte?	28
Litteratur	31

«Jeg skulle ønske jeg hadde noen å prate med. Jeg føler meg så alene. Jeg er redd for å si noe til andre, for da vil kanskje noen si det til mamma. Ingen vet at hun bruker narkotika, og jeg er livredd for at jeg må flytte hvis noen får greie på det... »

«Jeg tør ikke lenger gå ut på kveldene. Jeg er redd mamma skal føle seg alene og drikke enda mer. Jeg føler jeg må være der for henne hele tiden. Jeg har lyst til å flytte hjemmefra, men hvem skal ta seg av henne da...»

«Jeg har endelig turt å fortelle noen om hvordan jeg har det. Først var jeg livredd for at jeg hadde sviktet pappa, men nå er jeg lettet over å slippe å bære på dette alene...»

(Sitater fra nettsiden www.barnogunge.no opprettet i prosjektet De glemte og glemte barna)

Forord

Fafo fikk våren 2004 i oppdrag fra Arbeidernes Edruskapsforbund (AEF) å evaluere prosjektet «Pedagogiske støttegrupper for barn av rusmiddelmisbrukere», som startet opp våren 2004. Prosjektet har to hovedmålsettinger, å bringe ut informasjon om problematikken rundt barn av rusmiddelmisbrukere, samt opprette støttegrupper for barn og unge i fem byer. Prosjektet er finansiert av Sosial- og helsedirektoratet. I utgangspunktet skulle Fafo levere en rapport ved årsskiftet 2004/2005. Tidspunktet for ferdigstilling av evalueringsrapport ble imidlertid utsatt, fordi gruppene ikke var startet opp. Prosjektet har blitt videreført i 2005. Ved utgangen av 2005 var det fortsatt ikke startet opp støttegruppemøter. Hovedvekten og metodene i evalueringen er derfor blitt endret. I evalueringen beskrives og vurderes som avtalt informasjonsaktiviteten. I stedet for å undersøke hvordan gruppene og nettverket rundt disse har fungert har vi sett på årsakene til at det ikke har vært mulig å starte opp gruppene, samt på dreiningen i innsatsen i prosjektet som følge av dette. Vi har intervjuet prosjektleder, prosjektmedarbeider og ubetalte frivillige gruppeledere som har jobbet i prosjektet fra det startet, og fått høre hvilke erfaringer de har hatt med prosjektet og hvilke vurderinger de har gjort. Ansatte i prosjektet og gruppelederne skal ha takk for at de stilte opp i disse intervjuene. Spesielt vil jeg takke prosjektleder Svein Furnes (AEF) som har stilt opp i samtaler, og åpent informert om prosjektets framdrift underveis. Til slutt vil jeg takke forskningsleder Arne Grønningsæter ved Fafo som har kvalitetssikret rapporten, og informasjonsavdelingen ved Fafo for ferdigstilling av rapporten.

Heidi Gautun
Februar 2006

Kapittel 1 Innledning

Barn av rusmiddelmissbrukere har inntil nylig i stor grad blitt oversett innenfor rusomsorgen. Interessen for dem er imidlertid økende, og i dag forsøker man flere steder å etablere behandlingstilbud for hele familien der foreldre har rusproblemer (Haugland 2003). Barn og unge blir for eksempel tilbudt opplegg sammen med sin(e) rusmiddelavhengige far og/eller mor gjennom familieuker og familieterapi. Terapeutiske tilbud er også opprettet for barn og ungdom uten at foreldre eller andre pårørende deltar (Kjøstvedt 1994). Felles for disse hjelpetiltakene, som enten rettes mot hele familien, eller kun mot barnet eller ungdommen, er at fagfolk kommer i kontakt med barna og ungdommene fordi foreldrene er til behandling.¹ Gruppen barn og unge med foreldre som har rusproblemer, som ikke er i kontakt med behandlingsapparatet, nås imidlertid ikke gjennom de profesjonelle behandlingstilbudene. De fleste barn av rusmiddelmissbrukere går gjennom barne- og ungdomsskolen uten at andre får vite at det er et rusproblem i familien (Robinson 1994).

Prosjektet De gjemte og glemte barna har som målsetting å synliggjøre denne gruppen barn og ungdom i offentligheten og i ulike offentlige etater som er i kontakt med barn og ungdom, samt å komme i kontakt med barn og ungdom, og tilby støtte. I prosjektet er det lagt opp til at ubetalte frivillige, på idealistisk grunnlag, skal være med på å opprette og lede støttegrupper for barn og ungdom i Sarpsborg, Stavanger, Trondheim, Gjøvik og Oslo. Målsettingen er at barn og ungdom i disse gruppene skal motta informasjon som kan styrke dem, møte andre barn og unge som de kan dele erfaringer med, slik at de ikke føler seg annerledes og alene, samt få erfaring med noen trygge og stabile voksne personer som de kan snakke med.

Fafo har fått i oppdrag å evaluere De gjemte og glemte barna ved å sette søke-lyset på informasjonsvirksomheten og på tre tiltak knyttet til støttegruppene. Disse tiltakene er å:

- skolere gruppeledere,
- starte opp og gjennomføre støttegrupper for barn og unge som har foreldre som misbruker rusmidler, og

¹ Det er fortsatt mange barn og unge med foreldre som behandles for sitt rusmiddelmissbruk, som ikke mottar noen form for hjelp fra behandlingsapparatet.

- opprette et nettverk rundt gruppene.

I mandatet for evalueringen er det avtalt at vi skal kartlegge aktivitetene, undersøke i hvilken grad de planlagte tiltakene er gjennomført, undersøke gruppeledernes erfaringer med og vurderinger av tiltakene, samt belyse hva som er årsakene til at det eventuelt har skjedd endringer i gjennomføringen av prosjektet.

1.1 Faglig utgangspunkt for prosjektet

Tiltakene i prosjektet De gjemte og glemte barna tar utgangspunkt i en metode som blant annet Regnbueprogrammet i Kristiansand, i Vest-Agder fylkeskommunes har anvendt overfor barn fra hjem med rusproblemer. Metoden har røtter i de amerikanske programmene «Children are people too», og «Kids are special» (Furnes 2004), som er utviklet ved Hazelden Foundation i Minnesota. Tiltakene bygger på pedagogiske prinsipper og erfaringer som er gjort gjennom forskjellige selvhjelpsgrupper. I Sverige er denne metodikken prøvd ut gjennom Ersta Vändpunkten i Stockholm og BoneVia i Gøteborg (Furnes 2004). Felles for disse programmene er at barn og unge tilbys å gå på kurs for å lære om følelser, forsvar, rusavhengighet og hvordan familien påvirkes når noen i familien ruser seg for mye. Barna jobber i grupper, og evalueringer både fra USA, Sverige og Norge viser at barn har lært både å hjelpe seg selv og andre gjennom å delta i disse erfaringsgruppene (Furnes 2004, Lindstein 2001, Kjøstvedt 1994, Wegscheider 1989).

1.2 Rapportens oppbygging

Evalueringsrapporten er bygget opp på følgende måte: I kapittel 2 beskrives omfanget av barn som vokser opp med foreldre som misbruker rusmidler, og hvilke problemer forskningslitteraturen viser at disse barna kan få. I kapittel 3 beskrives hvilke datakilder som benyttes i evalueringen, og framgangsmåten for å beskrive og vurdere gjennomføringen av prosjektet. En oversikt over aktiviteten presenteres i kapittel 4. Videre belyses i kapittel 5 hva som er årsakene til at det ikke har vært mulig å opprette de planlagte støttegruppene. I kapittel 6 diskuteres avslutningsvis hva som kan anbefales i en videre satsing.

Kapittel 2 Omfang og problemer

Problemer knyttet til rusmiddelmisbruk representerer et stort helseproblem i dag. Helserisikoer som er forbundet med bruk av alkohol, narkotiske stoffer, løsemidler og vanedannende medikamenter rammer ikke bare den som ruser seg. En persons rusmiddelmisbruk kan påvirke hele familien, både ektefelle/partner og barn, og familien som en enhet. Vi skal gi en oversikt over hvor mange barn og unge det er anslått vokser opp i familier der én eller begge foreldre har et rusproblem, deretter gi en oversikt over hvilke skader forskningen har påvist hos barn av rusmiddelmisbrukere.

2.1 Omfanget

Det finnes ikke noen klare definisjoner på hva en alkoholiker, narkoman eller medikamentmisbruker er. Det er derfor vanskelig å gi en nøyaktig oversikt over hvor mange rusmiddelmisbrukere som finnes i Norge i dag. Det mest brukte rusmiddelet er alkohol. Gjelsvik (2004) påpeker at det ikke er enkelt å plassere folk som bruker alkohol i de ulike gruppene; de som har et «vanlig alkoholbruk», som er «storkonsumenter/overforbrukere», og de som er «misbrukere/avhengige». Ifølge Gjelsvik er det heller ikke mulig å definere personer som «alkoholikere» ut fra objektive kriterier som viser hvor mye alkohol den enkelte drikker (Gjelsvik 2004).² Noen kan drikke mye alkohol uten at folk vil karakterisere vedkommende som alkoholiker. Omvendt kan enkelte tåle lite alkohol før de blir et problem for seg selv og/eller andre. Det er imidlertid vanlig å anta at en til to prosent av befolkningen har et drikkeproblem som setter dem i en situasjon der de risikerer å utvikle fysiske, psykologiske og/eller sosiale problemer (Skjøtskift 2003). I tillegg antas cirka ti prosent å utgjøre en mellomgruppe som bruker alkohol på en måte som

² En måte å se på rusmisbruk på er ved hjelp av klassifikasjoner eller diagnosesystemer. Det finnes to verdensomfattende klassifiseringssystemer. Det ene gjelder for all slags sykdommer, skader og dødsårsaker og heter ICD, som står for International Classification of Diseases, Injuries and Causes of Death. ICD-10 (tiende versjon) fastsettes av WHO – Verdens Helseorganisasjon. Det andre systemet heter DSM-IV (fjerde versjon) som står for Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Bak DSM står APA – The American Psychiatric Association.

medfører økt risiko for sykdom og skade uten at dette kan defineres som misbruk eller avhengighet (Fekjær 1996).

Akkurat som for antall personer med misbruksproblemer, er det ikke utarbeidet noen nøyaktig oversikt over antall barn og unge som lever i familier med rusproblemer. Beregninger som blir brukt i den offentlige debatten i dag, anslår at det på landsbasis finnes mellom 160 000–230 000 barn som for kortere eller lengre tid vokser opp med alkohol som et problem i familien (Gjelsvik 2004). Det vil si at man antar at hvert femte barn i Norge i dag opplever misbruk av alkohol i familien (Hansen 1985). I tillegg finnes det et ukjent antall barn og unge som vokser opp med foreldre som misbruker narkotika, løsemidler og/eller vanedannende medikamenter. Denne gruppen er mindre enn de som vokser opp med foreldre som bruker alkohol, som er det lovlige og mest brukte rusmiddelet i Norge i dag.

2.2 Problemer som noen av barna kan få

En begrunnelse for å gjennomføre prosjektet *De gjemte og glemte barna*, er problemer forskning og behandlingslitteraturen har avdekket at denne gruppen barn og ungdom kan få. Vi vil derfor gi en oversikt over forskningsfunn, og diskutere hvordan disse samsvarer med behandlingslitteraturen.

Haugland (2003) refererer i sin doktorgradsstudie til en rekke undersøkelser som har dokumentert at barn av rusmiddelmisbrukere er en høyrisikogruppe for utvikling av egne vansker i oppvekst og voksen alder (Haugland 2003). Barn av rusmiddelmisbrukere har høyere risiko for å utvikle emosjonelle, atferdsmessige og kognitive problemer. Undersøkelsene viser at flere av disse barna får en dårligere mental helse, utvikler angst og depressive symptomer, enn barn som vokser opp med foreldre uten rusproblemer. Videre kan de få atferdsproblemer, som å praktisere antisosial eller ukontrollert atferd. Barna står også i fare for å utvikle et dårlig selvilde og oppleve relasjonsproblemer. Forskningslitteraturen viser i tillegg at barna står i fare for selv å bruke og misbruke rusmidler allerede fra folkeskolealder.

Barn som har foreldre som misbruker alkohol er mer utsatt enn andre barn for ulike typer av belastninger i familien (Haugland 2003). Famileklimaet er oftere negativt, foreldrene er oftere i konflikt, og foreldre og barn er oftere i konflikt og har dårlige relasjoner. Familiesituasjoner er oftere kaotiske og uforutsigbare, og barn kan gå inn i voksenroller som ikke er bra for dem. Det er også en forhøyet risiko for barnemishandling og forsømmelse i familier der barn vokser opp med foreldre som misbruker alkohol. Foreldres humørsvingninger, inkonsistens og forstyrrelse av familieaktiviteter gjør barn bekymret, usikre og kan få dem til å føle at familien er ustabil.

I behandlingslitteraturen påpekes at forandringer i familiens indre liv fra faser med beruselse til edru faser kan ha betydning for barnas evne til å danne et helhetlig integrert bilde av virkeligheten (Haugland 2003). Den beskriver manglende integrasjon mellom barnas ytre fasade av mestring og kompetanse og deres underliggende følelse av angst, mindreverd og hjelpeløshet. Det skiftende familiemiljøet sies å kan ha langsiktige konsekvenser for barnets oppfatning av seg selv og av mennesker rundt dem. Videre påpekes det i den terapeutiske litteraturen at barn kan benekte konkrete hendelser og/eller gyldigheten av egne opplevelser, for å forsvare seg mot følelsen av hjelpeløshet, manglende kontroll og sinne mot egne foreldrene (Kvamme og Mullaly 2000). Denne forsvarsstrategien gjør at barn velger å tolke foreldrene som «gode», og de opplever seg selv som ansvarlig for familiens vansker. Skyldfølelse og selvanklager blir et forsvar mot hjelpeløshet. De glemte erfaringene kan fortsette å påvirke barn videre gjennom livet, og føre til kognitive forstyrrelser, diffus angst eller depresjon, uten at personen relaterer problemene til oppvekstsituasjonen. Voksne barn av rusmiddelmisbrukere kan oppleve problemer de sliter med som uforståelige, fordi de har fortrenget barndommen.

Haugland (2003) viser i sin studie at behandlingslitteraturen er opptatt av hvordan en vedvarende opplevelse av manglende kontroll over omgivelsene kan medvirke til at barn utvikler uhensiktsmessige strategier for å håndtere problemer i dagliglivet. Undersøkelser viser for eksempel at ungdom med rusmiddelmisbrukende foreldre benytter unnvikelsesstrategier og ønsketenkning i stedet for aktivt problemløsende strategier overfor familiens problemer. Mestringsstrategiene som utvikles gjør barna sårbare og disponert for depresjon, lav selvtillit, egne rusproblemer og andre uheldige måter å flykte på.

En empirisk studie av norske familier med alkoholproblemer viser at foreldres alkoholmisbruk også kan forstyrre familieritualer og rutiner (Haugland 2003). Med familieritualer menes høytider, familietradisjoner og ritualiserte daglige rutiner. Haugland påpeker at denne forstyrrelsen er skadelig for barn fordi de lærer regler, roller og verdier om familien og kulturen de lever i gjennom å delta i rutiner og ritualer. Familieritualer skaper og styrker også familieidentitet ved å etablere sosiale roller og tilhørighet til familiemedlemmer.

Fra klinisk litteratur framheves det at mange familier med rusproblemer kjennetegnes av hemmeligholdelse og fravær av åpen kommunikasjon både innad i familien og i kontakt med omverdenen (Furnes 2004, Robinson 1994). Voksne og barn beskytter seg selv og familien mot sosial stigmatisering og mot skam de er redd de vil føle dersom andre får kjennskap til rusmisbruket. Ifølge Haugland (2003) hindrer hemmeligholdelsen en del barn i å søke støtte og hjelp utenfor familien. Haugland påpeker også at rusmiddelmisbruket og konflikter som følger av dette ofte forties, bortforklares og lyves om. Denne hemmeligholdelsen innad i familien kan få alvorlige konsekvenser for barna, fordi deres opplevelser ugyliggjøres.

Klinisk litteratur beskriver at barn som utvikler mistillit til egne persepsjoner og følelser, kan utvikle alvorlige kognitive og følelsesmessige forstyrrelser. Barn som har opplevd ugylldiggjøring, trenger å få anerkjent opplevelser som er knyttet til tabubelagte hendelser i familien (Haugland 2003).

2.3 De som klarer seg

Det er ikke en deterministisk sammenheng mellom det å tilhøre en risikogruppe og å utvikle problemer. Det er stor variasjon blant barn av alkoholikere når det gjelder hvor tilpasningsdyktige de er, fra å ha alvorlige psykiatriske problemer til å være veltilpassede barn (Hansen 1994, Christensen 1994). Mange klarer seg bra. Haugland (2003) viser i sin doktorgradsstudie til en longitudinal studie utført av Werner (1986) blant fattige barn på landsbygda, som viser at 41 prosent av barn med foreldre som misbruker alkohol hadde tilpasningsproblemer ved fylte 18 år, mens 59 prosent ikke hadde noen tilpasningsproblemer og klarte seg bra på skolen, i arbeidslivet og i det sosiale liv. Andre undersøkelser som er gjennomført i de senere åra viser også at en betydelig andel barn av alkoholmisbrukere fungerer like bra som barn fra familier uten rusmisbrukende foreldre (Haugland 2003).

Haugland (2003) har gjennomført en norsk kvalitativ studie av 23 familier, der den ene eller begge foreldrene har alkoholproblemer. Alkoholikerne i disse familiene ble behandlet for sitt misbruksproblem på undersøkelsestidspunktet. Ifølge både foreldrene og terapeutene fungerte et flertall av barna bra. Terapeutene mente at kun en tredel av barna i disse familiene hadde så alvorlige tilpasningsproblemer at de trengte behandling. Funnene samsvarer med resultater fra undersøkelser som er gjennomført i andre land. Det kan likevel tenkes at andelen med problemer er større blant barn av rusmiddelmisbrukere enn hva denne studien avdekker, fordi det store flertall ikke har foreldre som er til behandling. Som Haugland påpeker var noen av foreldrene i denne studien under behandling for sitt alkoholforbruk, og dette kan ha påvirket barna positivt. Denne undersøkelsen har heller ikke data som kan si noe om hvorvidt barna som ikke hadde problemer på undersøkelsestidspunktet går uskadet gjennom livet. Veltilpassede barn kan utvikle problemer senere i livet, som først blomstrer etter at de er blitt voksne. Noen av barna kan oppleve å komme til kort når de selv skal inngå forhold, etablere en familie og få barn.

Haugland imøtegår påstandene fra en del klinikere som hevder at det å vokse opp med foreldre som misbruker alkohol er så vanskelig at ingen barn kan mestre dette uten å bli skadet. Klinikerne hevder, ifølge henne, at når noen barn ikke viser klare symptomer, er det et uttrykk for at de har forstrukket seg personlig-

hetsmessig. Barna har tatt på seg roller som voksne og framstår tilsynelatende som velfungerende. Klinikere framhever at barn som tilsynelatende ikke har problemer, ikke nødvendigvis har det bra. Barn bygger gjerne opp et forsvar og et mønster for å skjule rusmisbruket utad, samtidig som de forsøker å holde hjemmet samlet innad (Furnes 2004).

Haugland (2003) refererer i sin studie til forskere som hevder at klinikerne har en tendens til å overse variasjonen i ressurser og mestring hos familier med rusproblemer. Graden av belastninger varierer, og forhold innad i eller utenfor familien kan bidra til å beskytte barna fra problemene i familien. Ifølge Haugland har forskningen en viktig utfordring i å kartlegge barnas miljø for å identifisere både stressfaktorer og forhold som kan beskytte mot problemutvikling. I enkelte familier har rusproblemet i begrenset grad fått prege familielivet, mens andre lever i en kronisk krisetilstand, med alvorlig omsorgssvikt. Noen barn har opplevd misbruk kun i en kort periode eller i et begrenset omfang, og utsettes ikke for så store påkjenninger som de som har opplevd misbruket i store deler av sin barndoms- og ungdomstid. Barn som lever i familier der bare én av foreldrene ruser seg, utsettes for mindre påkjenninger enn barn som vokser opp i en familie der begge foreldre misbruker rusmidler. Undersøkelser har påvist at barn av alkoholikere som klarer seg bra og er velfungerende, heller ikke har vært så eksponert for foreldrenes drikking og konflikter. De har gode relasjoner til foreldrene, til tross for rusmisbruket. En del/noen barn kan, til tross for rusproblemene, ha opplevd gode stunder sammen med foreldrene i oppveksten. Haugland finner videre i sin studie at familier som til tross for rusmiddelmisbruket har klart å etablere og opprettholde sine rutiner og ritualer, gir barna et tryggere oppvekstmiljø og bedre utviklingsbetingelser.

Et annet forhold som kan beskytte barna mot å utvikle problemer er kontakt med andre trygge voksne i oppveksten. I en norsk undersøkelse som ble gjennomført blant voksne barn av alkoholikere i 2004, forteller informantene at de i barne- og ungdomsårene hadde behov for kontakt med voksne, trygge mennesker (Intera Research Lab-2004). De ønsket ikke at dette skulle vært personer som representerte offentlig sektor, som sosialkontor og barnevern, eller kontrollører, som politiet. De hadde savnet godt voksne mennesker, som fungerte normalt i samfunnet, og som ikke tok seg betalt for å være sammen med dem. I tillegg sa de at de voksne burde ha visst litt om rus og hvordan dette kan påvirke barna, slik at de kunne vært litt vare på og oppmerksomme på reaksjoner og oppførsel.

Det kan tenkes at klinikerne gjennom sin behandling ser noen problemer hos barn av rusmiddelmisbrukere som forskerne ikke klarer å fange opp og synliggjøre i undersøkelser. Samtidig kan klinikerens vurderinger være farget av at det er de mest skadete barna de kommer i kontakt med. Forskningen dokumenterer at ulike forhold innenfor familien kan beskytte barna. Den norske studien som er gjennomført blant voksne barn av rusmiddelmisbrukere indikerer også at støtte

utenfor familien kan redusere skadevirkningene. En måte å gi denne støtten på, kan være gjennom ubetalte frivillige som er knyttet til frivillige organisasjoner. Vi vet imidlertid lite om hvordan det er hensiktsmessig å organisere en slik støtte, og om det er mulig, og i så fall på hvilken måte, å komme i kontakt med barn og ungdom utenfor det profesjonelle hjelpeapparatet.

2.4 Oppsummering

Prosjektet De gjemte og glemte barna har tatt utgangspunkt i noen av funnene som er avdekket i forskningen, og behandlingslitteraturen. Dette gjelder problemet med hemmeligholdelse og usynlighet, at flere barn og unge utvikler et dårlig selvilde, og at en del utvikler uhensiktsmessige strategier for å håndtere problemer i hverdagslivet. De gjemte og glemte barna er et tiltak som har som målsetting å synliggjøre denne gruppen barn og ungdom og hjelpe dem med å få et bedre forhold til seg selv, slik at de unngår å komme inn på feil spor i livet, for eksempel å utvikle egne misbruksproblemer.

Kapittel 3 Metode

I prosjektet De gjemte og glemte barna ønsker man å komme i kontakt med og rekruttere barn og ungdom til å delta i støttegrupper i de fem byene Sarpsborg, Stavanger, Trondheim, Gjøvik og Oslo. Områdene er valgt fordi lokallagene til AEF har vist en særlig interesse for og et engasjement i å få etablert tiltak overfor den barne- og ungdomsgruppen. Medlemmer og tillitsvalgte er forventet å spille på lag med ulike etater i kommunen. I utgangspunktet var det planlagt at Fafo skulle evaluere prosjektet ved hjelp av følgende datainnsamlinger:

- Innhente informasjon fra prosjektleder for å utarbeide en oversikt over aktivitetene i de fem geografiske områdene.
- Stille gruppeledere spørsmål umiddelbart etter deltagelse på gruppelederkurs i regi av prosjektet, for å undersøke om innholdet i kursene oppfattes å være relevant i forhold til de målsettingene som er satt opp i prosjektskissen, og om hvordan gruppelederne vurderer opplæringen som er gitt.
- Evaluere støttegruppene ved at gruppelederne svarer på et spørreskjema etter hver av de i alt tolv samlingene i hver gruppe, for å innhente informasjon om hvordan gruppene har fungert og om hvilket utbytte barna og ungdommene vurderer å ha hatt av møtene.
- Gjennomføre en spørreskjemaundersøkelse i nettverket rundt støttegruppene.

I evalueringen er det som avtalt utarbeidet en oversikt over aktivitetene i prosjektet på bakgrunn av informasjon fra prosjektleder. De seks gruppelederne som er blitt kurset gjennom prosjektet, er også som avtalt blitt stilt spørsmål om gjennomføringen av kurset. Det har imidlertid ikke vært mulig å gjennomføre undersøkelser som viser hvordan støttegruppene og nettverket rundt disse har fungert, fordi gruppene ikke har startet opp. For å forklare hvorfor dette målet med prosjektet ikke har blitt oppnådd, hvordan satsingen i prosjektet er endret som følge av dette og hva som bør gjøres framover, er det gjennomført:

- Intervjuer med fire gruppeledere fra fire byer som har vært tilknyttet prosjektet i hele prosjektperioden,³ samt
- intervjuer med prosjektleder og prosjektmedarbeider. Prosjektmedarbeideren som er intervjuet begynte å jobbe i prosjektet sommeren 2005.

Intervjuene med gruppelederne er gjennomført i september 2005, og intervjuene med prosjektleder og prosjektmedarbeider er gjennomført i november 2005.

³ I den femte byen er det ikke gruppeledere.

Kapittel 4 En oversikt over aktiviteter

Hovedaktivitetene i De gjemte og glemte barna har gått ut på å spre informasjon, samt å opprette kontakt med aktuelle samarbeidspartnere. I tillegg er det blitt gjennomført et gruppelederkurs i regi av prosjektet. En ny satsing i form av et nytt tiltak, nærmere bestemt internetsider for barn og ungdom som vokser opp med rusproblemer i familien, ble opprettet høsten 2005.

4.1 Spredning av informasjon og kontakt med aktuelle samarbeidspartnere

Spredning av informasjon gjennom media, brosjyrer og plakater

Både prosjektleder og gruppeledere har i løpet av prosjektperioden vært aktive og spredd informasjon gjennom media. Prosjektet har fått mye oppmerksomhet både i landsdekkende og lokale medier, som tv, radio og aviser. I tillegg har det gjennom prosjektet blitt spredd informasjon gjennom brosjyrer som er laget og delt ut, og gjennom plakater som er slått opp på skoler, sosialkontor osv. Informasjonen har gått ut på å:

- sette problemene til denne gruppen barn og ungdom på den offentlige dagsorden,
- øke kunnskapen generelt, og
- gjennom informasjon og etablering av kontakt med aktuelle samarbeidspartnere, prøve å nå og rekruttere barn og ungdom til støttegruppene.

Informasjonsmøter og kontakt med aktuelle samarbeidspartnere

Oversikten over informasjonsmøter og opprettingen av kontakt med aktuelle samarbeidspartnere i denne evalueringsrapporten, er utarbeidet på bakgrunn av intervjuene med prosjektleder og de fire gruppelederne som har vært til stede i

informasjonsmøtene, samt at forsker som evaluerer prosjektet har vært til stede i ett møte. Det har blitt gjennomført fem informasjonsmøter med aktuelle samarbeidspartnere, som politi, helsesøstere, sosiallærere, helsestasjon for barn og unge m.m. Gruppelederne har i tillegg tatt kontakt med skoler, og møtt rektorer og lærere for å informere og for å drøfte et mulig samarbeid om å spre informasjon, med det formål å rekruttere barn og unge til støttegruppene.

I informasjonsmøtene med aktuelle samarbeidspartnere har prosjektleder orientert om prosjektet, og med utgangspunkt i klinisk forskning gitt en oversikt over skadevirkninger for barn i familier med rusmiddelmisbruk. Det er blitt orientert om erfaringer med et lignende prosjekt i Sverige, som prosjektleder har hentet kunnskap fra gjennom besøk, kurs og litteratur. Det ble i disse møtene fokusert på vanskelighetene med å komme i kontakt med barna, og hvordan et mulig samarbeid med skoler, barnevern, psykiatri, politi og andre kan gjøre det lettere å rekruttere barn og ungdom til støttegruppene. Ifølge prosjektleder har forsamlingene vært aktive og gitt tilbakemeldinger på at møtene ga dem økt kunnskap om barn og ungdom som vokser opp med et rusproblem i familien. De har også bidratt aktivt i diskusjonene om hvordan prosjektet, gjennom samarbeid med offentlige etater, kan klare å komme i kontakt med barn og ungdom.

I to av de fem geografiske områdene er det i etterkant av informasjonsmøtene blitt opprettet uformelle kontaktgrupper, med åtte og ti deltakere som møtes jevnlig for å utveksle informasjon og diskutere hvordan ulike instanser kan samarbeide om barn og ungdom som lever med rusmisbrukende foreldre.

Det er i løpet av prosjektperioden også opprettet kontakt med profesjonelle behandlingsinstitusjoner som yter tilbud til barn som vokser opp med rusproblemer i familien, både for å øke kunnskapsnivået i prosjektet og for å diskutere et mulig samarbeid.

AEF er en del av arbeiderbevegelsen, og prosjektet De glemte og glemte barna har inngått et samarbeid med LO om å spre informasjon til alle medlemmene. Flere lokallag i LO har valgt å sette problematikken på dagsordenen etter at prosjektleder og prosjektmedarbeider har gjennomført informasjonsmøter i lokallagene. I 2005 var prosjektleder og prosjektmedarbeider til stede og informerte årsmøter i Oppland, Østfold og Akershus, og de er invitert til å stille opp på årsmøtet til lokallaget i LO i Vest-Agder i 2006.

4.2 Gruppelederkurs

Til gruppelederjobben i de fem byene har prosjektleder rekruttert ressurspersoner med god kjennskap til problematikken omkring barn av rusmiddelmisbrukere. Tre betingelser ble stilt til gruppelederne: Den enkelte forpliktet seg til å delta på kurs, både for å få større innsikt i hvordan rusmiddelmisbruk i familier kan påvirke barn, og for å forberede seg på hvordan støttegruppene skal ledes. Den andre betingelsen var at gruppelederne måtte vise fram vandelsattest fra politiet. En tredje betingelse var at gruppeledere med rusmiddelproblematikk i egen familie, i forkant hadde bearbeidet dette ved å gå til psykolog, deltatt i selvhjelpsgrupper og/eller deltatt i familiebehandling.

I alt 16 gruppeledere er involvert i prosjektet De gjemte og glemte barna. Noen av disse har deltatt på gruppelederkurs i regi av AEF i 2003, før prosjektet startet opp. I regi av prosjektet er det gjennomført ett gruppelederkurs i 2004. I 2005 har i tillegg alle gruppelederne, inkludert nye gruppeledere og prosjektmedarbeideren, blitt kurset gjennom Regnbueprogrammet, et offentlig terapeutisk tilbud opprettet i Kristiansand. Prosjektet De gjemte og glemte barna har tatt utgangspunkt i den pedagogiske metoden som anvendes i Regnbueprogrammet. Ifølge prosjektleder har man valgt å kurse gruppelederne i Kristiansand, for å få bekreftet at opplegget i De gjemte og glemte barna er i overensstemmelse med andre fagmiljøer. I denne evalueringsrapporten er det kun gruppelederkurset i regi av De gjemte og glemte barna gruppelederne har uttalt seg om.

I alt seks gruppeledere deltok på kurset i 2004, som varte i tolv timer over to helgedager. Fem av gruppelederne har svart på åpne spørsmål om hvordan de vurderer kurset. Fire deltok på gruppelederkurs for første gang, og én oppga å ha deltatt på ett kurs i 2003. Tre kvinner og to menn har svart på spørsmålene. Gruppelederne kommer fra tre av de fem geografiske områdene som prosjektet gjennomføres i. Gruppelederne svarer at de er blitt undervist i følgende temaer:

1. Hvordan rusmiddelavhengighet påvirker familien.
2. Hvilke skader barn som er oppvokst i rusmiddelmisbrukende hjem kan få.
3. Familiemønstre og problemer som ofte oppstår i denne typen familier.
4. Hvilke følelser som aktiviseres og undertrykkes, og hvilke forsvarsmekanismer barn av rusmiddelmisbrukere ofte praktiserer.
5. Hvordan gruppelederne skal starte opp en gruppe. Hvordan de kan skape trygghet og hvordan de kan bli kjent med og snakke med barn.
6. Hvordan barna kan lære å ta vare på seg selv, få selvtilit, forholde seg til vennskap og familie.

Gruppelederne er fornøyd med kurset. Alle gruppelederne mener at temaene var relevante for det arbeidet de var innstilt på å utføre i gruppene. De mener også at undervisningen har gitt dem trygghet med hensyn til det å gå inn i gruppene og jobbe med barna og ungdommene. En sier: «Undervisningen har i stor grad gjort meg trygg», en annen sier at «den gir meg sikkerhet», og en tredje forteller: «Å ha fått deltatt på dette kurset er etter min mening alfa og omega for å arbeide i en støttegruppe. Jeg føler meg tryggere nå». En fjerde sier at «kurset hjelper meg til å tørre å lede grupper», og den femte gruppelederen sier: «Det vil i størst mulig grad påvirke tryggheten i mitt arbeid i støttegruppen. Kurset var så bra og så tydelig basert på mange års erfaring at det gav meg en stor form for trygghet ved å formidle dette gruppeopplegget for barn og ungdom».

Alle fem gruppelederne ønsket å fordype seg mer. De ønsket å lære mer om hvordan de kan snakke med barn, få mer konkrete råd om hvordan de skal lede gruppene, og hvordan de skal formidle hjelp til andre dersom det skulle behøves. Gruppelederne ønsket også oppfølgingskurs etter at gruppene hadde startet opp, for å høste erfaringer og ta opp problemstillinger som kunne dukke opp.

I utgangspunktet var det planlagt å samle inn data fra gruppelederne om hvordan de vurderte nytten av kurset etter at de hadde gjennomført de tolv støttegruppemøtene for barna og ungdommene. Dette har imidlertid ikke vært mulig, siden det hittil ikke har blitt etablert støttegrupper.

Oversikten over hvilke temaer det er undervist i, samt tilbakemeldinger fra gruppeledere som har deltatt på kursene, kan tyde på at det er lagt for lite vekt på hvordan gruppelederne rent faktisk skal gjennomføre gruppene. Det bringer opp problemstillingen frivillig versus profesjonelt arbeid i forhold til denne gruppen barn og ungdom. Selv om hensikten med De gjemte og glemte barna ikke er å tilby behandling, kan gruppelederne likevel komme til å stå overfor store utfordringer når det gjelder hvordan de skal møte disse barna/ungdommene, og i vanskelige situasjoner, som profesjonelle kan være mer kvalifisert til å håndtere.

4.3 Oppretting av internettsider

Et tredje type tiltak, internettsider for barn og unge, ble sommeren 2005 opprettet som følge av problemet med å rekruttere til gruppene. Nettsidene er bygget opp som en ny måte å komme i kontakt med barn og ungdom på. Det er vurdert å være et tiltak med en verdi i seg selv. Samtidig ble disse sidene ansett som en mulig ny vei for å rekruttere barn og ungdom til støttegruppene.

En informasjonsmedarbeider begynte å jobbe i prosjektet sommeren 2005. I løpet av høsten er det blitt opprettet egne internettsider for barn og unge, som gir informasjon om rusmiddelmisbruk og hvordan dette påvirker de som er rundt misbrukeren. Det er også laget en forumside der barn og unge kan snakke med hverandre, og der barn kan henvende seg til voksne i prosjektet. Barna og ungdommene legger ut biter med tekst og brev, som andre barn og unge kan lese. Barna og ungdommene sender også e-post til hverandre, uten at andre kan lese dem. De henvender seg også én og én til de som jobber i prosjektet. Nettsiden www.barnogunge.no er en helt selvstendig opprettet nettside med eget domene, uavhengig av AEF sine hjemmesider. Link til sidene ligger nå ute på de fleste informasjons- og ungdomssider.

Til tross for liten markedsføring, har det vært stor interesse for disse sidene i løpet av høsten, og en stor pågang av henvendelser fra barn og unge som lever i familier med rusproblemer. Informasjonsmedarbeideren forteller i intervjuet i november at de i løpet av de tre siste ukene hadde fått over 1000 treff, og at det var lagt inn mange innlegg. Informasjonsmedarbeideren har også fått mange private e-poster fra barn og ungdom som trenger noen å snakke med. Informasjonsmedarbeideren sier følgende om erfaringene med disse sidene så langt:

«Vi har fått mange tilbakemeldinger fra barna hvor de sier det er trygt å kommunisere på nettet. Slik unngår de å være redde for at andre skal få vite om deres situasjon.»

«Nettstedet har gitt mye. Vi kan ikke avvertere etter ungdommen. Det må være på barnas premisser...»

«For noen kan internettsidene være nok i seg selv, men for andre kan det ligge et større behov for hjelp, for eksempel ved deltakelse i gruppene.»

«Vi kan bare komme et stykke på vei med mail. De kan hjelpe til at det ikke er så skummelt med gruppene. Vi har fått så mye gjennomslag for sidene...»

Informasjonsmedarbeideren sier at det er en fulltidsjobb å vedlikeholde internettsidene, og at det i tillegg må gjøres et arbeid med å markedsføre og informere om dem. Hun forteller også at siden stadig flere henvender seg til disse sidene, må flere voksne hjelpe til med å svare på e-postene til barna og ungdommene. En mulig løsning på dette mener hun kan være å bruke de som er opplært til å utføre gruppelederjobben.

Kapittel 5 Hvorfor er ikke støttegruppene opprettet?

Til tross for at de som jobber i dette prosjektet har lagt ned et omfattende og bredt arbeid for å spre kunnskap og rekruttere barn til støttegruppene, har de hittil ikke lykket i å starte opp gruppene. I to av byene hadde de på et tidspunkt klart å nå ungdom som sa at de ville delta i gruppene, men da gruppene startet opp, falt ungdommene fra. På bakgrunn av intervjuene med prosjektleder, prosjektmedarbeider og gruppelederne skal vi se nærmere på hva som kan være årsakene til at gruppene ikke har blitt opprettet.

5.1 Problemet med å rekruttere

Det er ikke bare i dette prosjektet det er vanskelig å nå barn og unge med denne typen problemer. Haugland (2003), som har gjennomført en studie av barn og ungdom med foreldre som har rusmiddelmisbruksproblemer, forteller for eksempel at hun hadde problemer med å få barn til å delta i studien – selv om misbruksproblemet var erkjent av foreldrene, og de gikk i behandling. Hun hevder at dette reflekterer skam og hemmeligholdelse rundt alkoholproblemer, og at profesjonelle kun i den senere tid har startet å behandle alkoholmisbruk som et familieproblem.

Det kan være vanskelig å få rekruttert barn og ungdom til tiltak som er spesielt rettet mot de som vokser opp med rusmiddelmisbruk, siden denne gruppen barn og ungdom er opptatt av å ikke skille seg ut og framstå som annerledes enn andre barn. I en undersøkelse som Intera Research Lab gjennomførte i 2004, forteller voksne barn av rusmiddelmisbrukere at de i barne- og ungdomsårene hadde behov for kontakt med voksne, trygge mennesker. Det var imidlertid viktig at denne kontakten ikke måtte føre til et «raring-stempel». De sier at dersom de for eksempel hadde vært det eneste barnet i nabolaget som ble kontaktet av Røde Kors eller andre for å bli med på badetur, så ville de ha takket nei. Som barn gjorde de alt de kunne for å virke «normale», og de sier at de definitivt ikke ville ha oppsøkt tilbud for «spesielle». Da de vokste opp, trodde de at de var normale, og de visste eller forstod ikke hvor ille det var hjemme. Dessuten ville de ikke bli stigmatisert.

I rapporten fra Intera Research Lab (2004) tilrås det at tilbud til barn av rusmiddelemisbrukere ikke bør være spesielt rettet mot dem, men tilbys et bredt utvalg av barn, som også fanger opp de utsatte barna og ungdommene.

Prosjektleder, medarbeider og gruppeledere i De gjemte og glemte barna framhever også problemet med skam som en viktig grunn til at det har vært vanskelig å rekruttere barn og ungdom til støttegruppene.

De forteller dessuten at de hadde undervurdert hvor lite kjent denne problematikken er, og hvor lite kunnskap som finnes blant dem de planla å samarbeide med om å rekruttere barn og ungdom til gruppene. Flere av informantene mener for eksempel at skolen er den viktigste arenaen for å komme i kontakt med barna og ungdommene, men at det har vært meget vanskelig å komme inn i skolene, blant annet fordi flere av de som jobber der mener at dette ikke er et problem hos dem. De som jobber i prosjektet har derfor lagt ned mye arbeid for å informere i skolene om hvor omfattende problemet er, og hvor vanskelig det kan være å få øye på barn med rusproblemer i familien.

En informant mener sier også at de hadde det for travelt i starten med å starte opp gruppene, og at de først burde ha konsentrert seg om å opprette én gruppe, og få denne til å fungere. Informanten mener at det var urealistisk å forsøke å starte opp mange grupper tidlig i prosjektet.

Det kan også være et poeng å stille spørsmål om prosjektet De gjemte og glemte barna kan ha hatt problemer med å rekruttere fordi tiltaket gjennomføres i regi av Arbeidernes Edruskapsforbund. Det er mange som ikke identifiserer seg med arbeiderbevegelsen og/eller avholdsbevegelsen. Hvis prosjektet hadde hatt en forankring i et bredere miljø, som kanskje i mindre grad stod i fare for å bli oppfattet som ideologisk basert, kunne de kanskje ha nådd fram til et bredere lag i ungdomsbefolkningen. De som jobber i prosjektet har også vært opptatt av denne problemstillingen, og de jobber nå med å etablere et samarbeid med andre organisasjoner.

5.2 Ungdom som sa seg interessert våget ikke å møte opp

To grupper hadde nok påmeldte og var i ferd med å starte i to byer i løpet av prosjektperioden. Noen av barna kom fra barnevernet, noen tok foreldrene kontakt på vegne av, og enkelte ungdommer sa de ville delta etter å ha vært i kontakt med gruppeleder som drev informasjonsarbeid. Kun et par ungdommer møtte opp de første gangene, og sluttet så. Ifølge gruppe lederne sviktet motet. Én sier at barna og ungdommene var redde for at anonymiteten skulle bli brutt, også i de tilfelle foreldrene ønsket at de skulle gå. Når gruppe lederne har snakket med ungdom-

mene, har de funnet på mange grunner, som at de må gjøre lekser og at det skjer andre ting, for ikke å møte opp. Prosjektleder sier at det var gjort for dårlig forarbeid, og at ungdommene var for lite forberedt da gruppene startet opp. Han sier også at de burde ventet til de hadde flere påmeldte før de startet, sånn at gruppene ikke ble så sårbare for frafall, og videre at gruppelederne kanskje burde fått hjelp til å være mer forberedt på det første møtet med ungdommene i gruppene.

Kapittel 6 Hva bør gjøres videre?

Hovedmålsettingen med De gjemte og glemte barna har vært å se, komme i kontakt med og hjelpe barn og ungdom som lever i familier med rusproblemer. Det viktigste tiltaket som var planlagt å anvende, var å etablere støttegrupper for barn og ungdom i fem norske byer. Tiltaket er ikke gjennomført. Det har ikke vært mulig å opprette støttegrupper hittil. Prosjektet har likevel bidratt, via et omfattende informasjonsarbeid, til at det er blitt satt søkelys på denne gruppen barn og unge i den offentlige debatten. Det ser ut som at det fortsatt er et behov for utføre dette informasjonsarbeidet framover. Det er også opprettet et, i utgangspunktet ikke planlagt, internettiltak, som har ført til at de som jobber i prosjektet har lyktes i å komme i kontakt med og gi støtte til barn og ungdom på en litt annen måte. En fortsatt og større satsing på dette tiltaket kan være hensiktsmessig i seg selv, og kanskje også være en god strategi for å opprette støttegrupper.

6.1 Fortsatt behov for synliggjøring og kunnskapsspredning

Både prosjektleder og de ubetalte frivillige gruppelederne forteller at de har arbeidet mye med å spre informasjon, gjennom intervjuer i magasiner, aviser, tv og radio, og ved å dele ut løpesedler, henge opp plakater og informere om problemet og prosjektet i flere møter med offentlige etater som barnevern, skole, politi osv. Prosjektet har også opprettet et samarbeid med LO for spre informasjon til medlemmene i fagorganisasjonene. Målgruppene for informasjonsspredningen er barn og unge med problemer, foreldre, de som jobber med barn og unge, politikere og offentligheten generelt. Alle informantene, samt den nyansatte informasjonsmedarbeideren i prosjektet, sier at det fortsatt er viktig å spre kunnskap, fordi de erfarer at mange har lite kunnskap om denne gruppen barn og ungdom. De ser at det fortsatt er et behov for å opplyse samfunnet og bidra til at denne typen problemer blir synlige og ikke så tabubelagte.

Det er ikke bare forhold innad i familiene som kan skape skamfølelse blant barna og ungdommene, som igjen får dem til å prøve å skjule hvordan de har det. Hvordan samfunnet ellers forholder seg til problemene – det at de ikke snakkes om,

kan også å bidra til barnas følelse av skam. Mer åpenhet og kunnskap kan føre til at denne gruppen barn og unge blir sett og prioritert av politikere, som bestemmer overordnede mål og økonomiske og juridiske rammer for skole og tjenester som rettes mot ulike grupper trengende i samfunnet. Mer åpenhet og kunnskap kan også bidra til at ansatte i offentlige etater ser barna og ungdommene og i større grad klarer å forholde seg til dem.

6.2 Fortsatt satsing på internettsidene

Internettsidene www.barnogunge.no som ble opprettet sommeren 2005, har vist seg å være et viktig virkemiddel både for å spre kunnskap og for å komme i kontakt med barn og ungdom. Dette tiltaket mener alle informantene er viktig å vedlikeholde og bygge ut framover. Barn og ungdom er vant til å kommunisere på nett. Informasjonsmedarbeideren forteller at de har fått mye gjennomslag for disse sidene. Barna og ungdommene oppfatter nettstedet som ufarlig å henvende seg til. De kan være anonyme, og behøver heller ikke å informere foreldrene om at de henter informasjon fra disse sidene. De kan kommunisere med voksne, og også komme i kontakt med andre barn og ungdom som vokser opp med rusproblemer. En annen fordel med internettsidene er at de kan benyttes av alle barn og ungdommer, uansett hvor i landet de bor.

6.3 Støttegrupper mulig med annen framgangsmåte?

Til tross for at det er nedlagt mye og forskjellige former for arbeid for å opprette støttegrupper, har det hittil ikke vært mulig å opprette gruppene. En informant mener at dette er urealistisk å få til, og at grupper bør overlates til de som er i behandling. Å få startet opp grupper oppfattes kun som realistisk i de tilfeller foreldre har tatt et veivalg og er i behandling på profesjonelle behandlingssteder drevet av det offentlige, frivillige organisasjoner eller private. Ifølge informanten har det blitt lagt et for stort ansvar på de ubetalte frivillige som har bidratt i prosjektet. Arbeidet sies å ha blitt for mye og for vanskelig. Videre sier informanten at det burde ha blitt tatt standpunkt til veien videre på et tidligere tidspunkt. Et tidlig eksempel på at man ikke lyktes, var at ingen barn og unge tok kontakt da 3000 flygeblader med navn og telefonnummer ble delt ut til forbipasserende barn og ungdom i sentrum av en av byene i desember 2004. Det er nå utarbeidet et helt

nytt design av flyere og plakater, ett for barn og ett for ungdom, som nylig er sendt ut til alle skoler, fritidsklubber, helsestasjoner med mer. Etter årsskiftet 2005/2006 vil også disse bli sendt ut over hele landet. Flyerne fungerer som reklame for nettstedet og forteller også litt om gruppene. I tillegg er det hengt opp store plakater om prosjektet på offentlige kommunikasjonsmidler, i tiden rett før jul 2005.

Alle informantene, med unntak av én, er optimistiske, og mener at det først nå vil være mulig å høste fruktene av det arbeidet de har utført de to siste årene. En informant sier følgende:

«Prosjektet fram til nå har vært riktig. Det har måttet modnes, og gjøres kjent. Alle de små dryppene kan føre til noe. Og vi må gå nye veier. Vi har måttet prøve oss fram og begynne på nytt. Ingen vet hvordan vi skal gjøre det. Vi har bare prøvd oss fram. Om prosessen går sakte noen ganger, så jobber vi videre. Vi skal få det til, til slutt!»

De fleste informantene sier at en viktig betingelse for å få til gruppene, er å få å komme inn i klasserom i skolene og møte barn og unge, samt samarbeide med helsesøstre. Samarbeid med andre frivillige organisasjoner som jobber med barn og unge, sies også å kunne bidra til at det blir lettere å opprette grupper. Andre strategier for å få det til, sies å være å samarbeide med profesjonelle behandlingssteder, og foreta en arbeidsdeling der behandlingssteder fokuserer på yngre barn og unge, mens støttegruppene opprettet av frivillige først og fremst konsentrerer seg om eldre ungdommer og unge voksne. I den videre satsingen planlegger de også å tilby et litt annet gruppeopplegg, der de går bort fra modellen med tolv gruppemøter, til et opplegg først med seks møter, deretter en videreføring med seks møter i et nytt opplegg for de som er interessert. Tankegangen som ligger bak, er at det kan være lettere for ungdom å forplikte seg til et opplegg med seks framfor tolv møter. En informant sier følgende:

«Jeg tror ikke det er urealistisk at barn og ungdom vil gå inn i gruppene. Da hadde jeg gitt opp... Jeg er ikke i tvil om at det virker og hjelper. Det driver meg framover.. Min drivkraft er at flere som har vokst opp med rusmiddelmissbruk, og som i dag er voksne, skulle ønske de hadde noen å snakke med da de var små. »

En grunn til at barn av rusmiddelmissbrukere har unngått støttegruppene, kan være at de ikke vil bli stigmatisert. Opprettelsen av internettsider har gjort det mulig for flere barn og unge å anonymt ta kontakt med voksne som jobber i prosjektet. Flere av informantene mener at internettsidene, som også sies å ha en verdi i seg selv, kanskje kan bidra til at det blir lettere å rekruttere til støttegruppene. Én av informantene sier følgende:

«Det er for tidlig å si om internettsidene alene er løsningen, eller om det er mulig å opprette grupper. Internettsidene kan kanskje hjelpe til at det ikke blir så skummelt med gruppene ... Internettsidene kan kanskje fungere som et bindeledd til gruppene.»

Det kan se ut som at prosjektet har startet opp med en litt gal rekkefølge. I stedet for veldig raskt å prøve å opprette grupper, burde det ha blitt lagt opp til en lengre periode med spredning av informasjon i forkant. I praksis er det dette som har skjedd, men de som jobber i prosjektet kunne blitt spart for en del frustrasjon om de først kun hadde konsentrert seg om informasjonsarbeidet. Det er mulig at det først nå er mulig å høste fruktene av aktiviteten i prosjektet. En videre satsing på internettsidene kan kanskje også være med på å legge et bedre grunnlag for å opprette grupper.

Litteratur

- Christensen, E. (1994), *Når mor eller far drikker... Interview med børn og forældre i familier med alkoholmisbrug*. Rapport 94:2. København: Social Forskningsinstituttet.
- Fekjær, H. O. (1996), «Hvor mange alkoholikere har vi? Alkoholproblemer i Oslos befolkning.» *Norsk Epidemiologi*, 6 (1): 23–28
- Furnes, S.R. (2004), Prosjektsøknad «Pedagogiske støttegrupper for barn og unge med foreldre med rusproblemer» til Sosial- og helsedirektoratet, februar
- Gjelsvik, R. (2004), *Utredning av samfunnsmessige kostnader relatert til alkohol*. Rokkansenteret. HEB, Program for helseøkonomi i Bergen
- Hansen, S.E. (1985), «Barn fra alkoholmisbrukende familier.» *Fokus på familien*, 1
- Hansen, F., red. (1994), *Barn som lever med foreldres rusmisbruk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Hansen, F. (1990), «Rusmisbruk i et familieperspektiv. Hvilke utviklingsmessige konsekvenser kan dette få for barn.» *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 27, 737–746
- Haugland, B.S.M. (2003), *Parental alcohol abuse. Family functioning and child adjustment*. Bergen: Department of Clinical Psychology, University of Bergen
- Intera Research Lab (2004), *Barn av rusmisbrukere, tause og usynlige ofre av ofre? En undersøkelse blant tidlige rusmisbrukere og deres barn – om barnas behov*
- Kvamme, G. og A.K. Mullaly (2000), «Gruppebehandling for barn av rusavhengige.» *Tidsskrift for norsk psykologforening*
- Robinson i Kjøstvedt, E. (1994), *Sluttrapport prosjekt Regnbue. Hjelp til barn av foreldre med rusproblemer*. Vest-Agder fylkeskommune
- Lindstein, T. (2001), *Vändpunkten – ur barn og ungdomarnas perspektiv*. Stockholm: Forlagshuset Gothia
- NOU 2003:04, *Forskning på rusmiddelfeltet*

- Skjøtskift, S. (2003), «Alkohol som medvirkende faktor i noen vanlige kliniske situasjoner.» *Tidsskrift for Den norske lægeforening*, 123: 185–7
- Wegscheider, C.S. (1989), *Another Change, Hope and Health for the Alcoholic Family*. Second Edition 1989. Palo Alto, California: Science and Behavior Books, Inc.
- Werner, E.E. (1986), «Resilient offspring of alcoholics: A longitudinal study from birth to age 18.» *Journal of Studies on Alcohol*, 47, 34–40

De gjemte og glemte barna

Problemer knyttet til rusmiddelmisbruk representerer et stort helseproblem i dag. Misbruk rammer ikke bare den som ruser seg, men kan påvirke hele familier. Barn av rusmisbrukere har inntil nylig i stor grad blitt oversett både innen rusomsorgen og i offentligheten. I prosjektet «De gjemte og glemte barna» er målet å synliggjøre denne gruppen barn og ungdom i offentligheten, komme i kontakt med dem og tilby støtte. Prosjektet har lagt opp til at ubetalte frivillige, på et idealistisk grunnlag, skal være med på å opprette og lede støttegrupper for barn og ungdom. Informasjonsvirksomheten har fått en betydelig større rolle enn hva som var planlagt i utgangspunktet, men det har vist seg å være vanskelig å få opprettet støttegrupper.

Borggata 2B/Postboks 2947 Tøyen
N-0608 Oslo
www.fafo.no

Fafo-rapport 510
ISBN 82-7422-516-3
ISSN 0801-6143